

Datum
2026-01-19

Diariennr
KST 2025/476

Ert datum
2025-12-01

Ert diariennr
S2025/02039

Socialdepartementet

Utkast till lagrådsremiss För barns rättigheter och trygghet – en ny lag om omhändertagande för vård av barn och unga

Övergripande synpunkter

Kammarrätten välkomnar att det görs en heltäckande översyn och modernisering av LVU-lagstiftningen för att den bättre ska spegla rådande samhällsförhållanden och är i huvudsak positiv till de föreslagna förändringarna. Även om de grunder som ska vara uppfyllda för att vård ska beredas är väl inarbetade och utvecklade genom praxis instämmer kammarrätten i att det är bra att det görs ett förtydligande och en modernisering av de rekvisit som ska vara uppfyllda för att ett omhändertagande för vård ska ske.

Kammarrätten avstyrker förslaget om att förvaltningsdomstolarna ska kunna besluta om omhändertagande för vård på grund av anknytning utan en ansökan från socialnämnden. Kammarrätten anser inte heller att nämndemän ska ingå i rätten vid handläggning i kammarrätten när det gäller överklagade beslut om särskilda befogenheter. Kammarrätten gör vidare bedömningen att flera av förslagen är bristfälligt utredda. Det gäller framför allt frågan om yngre barns rätt att höras i domstol, omfattningen av prövningen avseende nödvändig vård, införande av den nya grunden omhändertagande för vård på grund av anknytning och frågan om klagorätt för barn under 15 år vid avslag på ansökan om offentligt biträde.

Kammarrätten utvecklar sina synpunkter i det följande.

Postadress

Box 2302
103 17 Stockholm

Besöksadress

Birger Jarls Torg 5

Telefon

08-561 690 00

E-post: kammarrattenistockholm@dom.se

Internet: www.kammarrattenistockholm.domstol.se

6 Barns och ungas rättigheter

6.5 Barns och ungas processbehörighet i mål och ärenden enligt den nya lagen

Möjligheten att höras i domstol för den som är yngre än 15 år

I utkastet till lagrådsremiss föreslås att barn som är under 15 år ska höras i domstol, om barnet vill det och det kan antas att barnet inte tar skada av att höras (2 kap 5 § i nya lagen). Det innebär att rätten för yngre barn att höras i domstol stärks.

En bedömning av om barnet ska höras förutsätter god kännedom om barnets förhållanden. Kammarrätten har i tidigare remissvar fört fram att förslaget innebär en svår avvägning mellan barnets rätt att höras och att skydda det från att ta skada av att höras. Kammarrätten vidhåller den uppfattningen. Även om inspel från socialnämnden och barnets offentliga biträde, som ju också är dess ställföreträdare, kommer att vara av stor betydelse för frågan så kommer domstolarna att ha begränsade möjligheter att utreda de individuella förutsättningarna för barnets deltagande och att säkerställa att underlaget är tillräckligt för att kunna göra en bedömning som är förenlig med barnets bästa. Även domstolarnas skyndsamhetskrav kan utgöra hinder för en tillräcklig utredning i frågan.

Kammarrätten efterfrågar en närmare redogörelse för dels hur intresseavvägningen ska göras, dels hur det ska säkerställas att barnet kan bilda sig en uppfattning om vad det kommer att innebära att medverka vid en muntlig förhandling i domstol och att barnet inte utsätts för påtryckningar av exempelvis sina vårdnadshavare. Även om ett barn uttrycker önskemål om att få närvara vid en muntlig förhandling, kan det enligt kammarrätten antas att barnet i vissa fall ändå tar skada av att höras, om inte omedelbart så på längre sikt. Frågan bör därför utredas ytterligare.

I utkastet anges vissa faktorer som är av betydelse vid bedömningen av om barnet ska höras. Kammarrätten föreslår därför – och mot bakgrund av synpunkterna ovan – att det bör framgå av den föreslagna bestämmelsen att barn som är under 15 år ska höras i domstol *om det är lämpligt med hänsyn till barnets ålder och mognad och individuella förutsättningar*.

7 Förutsättningar för omhändertagande för vård

7.1 De generella förutsättningarna för omhändertagande för vård

Rekvisitet ”nödvändig vård”

I utkastet föreslås att det införs ett förtydligande om att det vid domstolens prövning av en ansökan om omhändertagande för vård ska prövas om den planerade vården är nödvändig, lämpligare än någon annan vård och till den unges bästa (3 kap. 1 § andra stycket 2 i nya lagen). Detta innebär att det ska

göras en uttrycklig prövning av om det finns ett behov av den planerade vården och om vårdbehovet inte kan tillgodoses på något mindre ingripande sätt.

Utformningen av bestämmelsen ger enligt kammarrättens bedömning sken av att rätten ska göra en mer omfattande bedömning än vad som för närvarande görs i LVU-mål. Kammarrätten anser därför att det behövs klargöranden om vad som ska innefattas i rättens prövning av nödvändig vård. Det finns en stor risk att det uppstår svårigheter med att avgränsa prövningen till att inte omfatta ett ställningstagande av den planerade vårdens närmare utformning, vad gäller såväl valet av placeringsform som den specifika placeringen. Det följer dock av 6 kap. 1 § i den föreslagna lagen att det är socialnämnden som, liksom enligt 11 § i nuvarande LVU, ska bestämma hur vården av barnet eller den unga ska genomföras och om placeringen av honom eller henne. Det är enligt kammarrätten inte lämpligt att rätten, i ett mål om omhändertagande för vård, ska göra en ingående prövning av hur vården ska utformas. Under alla omständigheter behöver det klart framgå att prövningen av frågan om nödvändig vård inte innebär att rätten ska göra någon bedömning av placeringen som sådan. Detta bör klargöras i det fortsatta lagstiftningsarbetet.

Det saknas också en analys om vad följderna blir om rätten kommer fram till att den vård som socialnämnden föreslår inte är nödvändig. Ska socialnämndens ansökan i ett sådant fall avslås på den grunden att den planerade vården inte är nödvändig eller ska rätten i ett nästa steg ta ställning till om en mindre ingripande utformning av vården kan ges med samtycke av parterna eller om det ska beslutas om omhändertagande för vård?

Om förslaget leder till en mer vidsträckt prövning av vad som utgör nödvändig vård än vad som följer av nuvarande reglering, så kan det enligt kammarrätten bli svårt med gränsdragningen mellan den prövning som ska göras inom ramen för mål om omhändertagande för vård respektive mål om placering. Kammarrätten vill också påpeka att det skulle innebära en påtagligt ökad arbetsbörda för domstolen i mål om såväl omhändertagande för vård som upphörande av vård.

7.3 En sammantagen bedömning av flera rekvisit

En nyhet som föreslås är att en sammantagen bedömning får göras av flera rekvisit i de bestämmelser som reglerar vad som krävs för omhändertagande. Det är enligt kammarrätten oklart vilka rekvisit och vilken sorts prövning som åsyftas i bestämmelserna om en "sammantagen bedömning" i 3 kap. 2 § andra stycket respektive 3 kap. 3 § andra stycket i nya lagen. Bestämmelserna är placerade i paragraferna som reglerar rekvisiten om vilka förhållanden och beteenden som kan utgöra grund för ett omhändertagande för vård. Med hänsyn till detta och till ordalydelsen så kan bestämmelserna tolkas som att grund för omhändertagande finns trots att inte något av rekvisiten i respektive paragrafs första stycke är uppfyllda. En sådan tillämpning skulle stå i strid med lagstiftningens grundläggande utformning och syfte där någon av de angivna

förutsättningarna behöver vara uppfyllda för att ett omhändertagande ska kunna ske.

Kammarrätten gör bedömningen att det inte finns något behov av att införa en bestämmelse om att man ska göra en sammantagen bedömning av de förhållanden som utgör grund för ett omhändertagande. Rekvisiten *brister i omsorgen* i 3 kap. 2 § första stycket 3 respektive *annat socialt nedbrytande eller destruktivt beteende* i 3 kap. 3 första stycket 3 i nya lagen ger tillräckligt utrymme för att hantera de frågor som lyfts fram i utkastet. Kammarrätten anser därför att förslaget bör utgå. I sammanhanget kan det tilläggas att det alltså finns utrymme att göra en sammantagen bedömning vad gäller risken för skada avseende de olika förhållandena eller beteendena som föreligger i ett fall. Något behov av att förtydliga detta finns dock inte enligt kammarrättens uppfattning.

8 Stärkt trygghet och stabilitet för familjehemsplacerade barn

8.1 Omhändertagande för vård på grund av anknytning

I utkastet föreslås att en ny grund för omhändertagande för vård på grund av anknytning införs. En sådan grund innebär en stor förändring i förhållande till nuvarande tvångsvårdslagstiftning. Med hänsyn till dels de långtgående konsekvenser som förslaget får, dels att det har funnits omfattande invändningar mot tidigare liknande förslag är det av central betydelse att förslaget blir noga utrett i alla delar. Det är också viktigt att de nya bestämmelserna samordnas med övriga grunder för omhändertagande. Mot den bakgrunden och med hänsyn till synpunkterna nedan anser kammarrätten att förslaget behöver analyseras ytterligare.

Om förslaget ändå genomförs bedömer kammarrätten att det finns skäl för att omhändertagande på grund av anknytning även ska kunna beslutas när ett barn är omhändertaget på grund av eget beteende och vården utgörs av placering i familjehem. Även i sådana situationer kan barnets behov av stabilitet och kontinuitet göras gällande, likväl som att barnet kan ta skada av att flyttas tillbaka till sin hemmiljö. Det finns enligt kammarrätten därför inte skäl att utesluta möjligheten till fortsatt skydd för barn i en sådan situation.

9 Ansökan och beslut om omhändertagande för vård

9.1 Beslut om omhändertagande för vård

9.1.2 Förvaltningsrätten får i vissa fall besluta om omhändertagande för vård på grund av anknytning utan en ansökan från socialnämnden

Kammarrätten motsätter sig förslaget om att förvaltningsrätten, och som det måste förstås även kammarrätten, ska kunna pröva förutsättningarna för omhändertagande för vård på grund av anknytning utan en föregående ansökan.

I mål om upphörande av omhändertagande för vård aktualiseras frågan om omhändertagande på grund av anknytning i de fall rätten beslutar att omhändertagandet ska upphöra. Om socialnämnden då inte har ansökt om eller övervägt ett omhändertagande på den nya grunden finns det en uppenbar risk att domstolen saknar utredning i frågan om omhändertagande. I sådana fall kommer det att finnas stora svårigheter för domstolarna, särskilt med hänsyn till skyndsamhetskravet, att inhämta en tillräckligt omfattande utredning för att säkerställa en rättssäker prövning. Därtill måste det beaktas att socialnämnden har fyra månader på sig för att utreda motsvarande fråga (4 kap. 3 § i nya lagen). Även om möjligheten finns för socialnämnden att göra en villkorlig ansökan eller lämna in underlag för sitt övervägande, så saknas reglering om att socialnämnden måste göra detta. Det framstår inte heller som processekonomiskt rimligt att socialnämnden ska utreda en fråga som i många fall inte kommer att aktualiseras. Det är inte heller processuellt möjligt att återförvisa målet till socialnämnden för fortsatt utredning i de fall där socialnämnden inte har gjort någon ansökan om omhändertagande på grund av anknytning. Kammarrätten gör bedömningen att en hänvisning till utredningsskyldigheten i 8 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) är långt ifrån tillräcklig.

Särskilt stora utredningssvårigheter kommer finnas i upphörandemål som prövas i nära anslutning till att den nya lagen träder ikraft, eftersom frågan om omhändertagande på grund av anknytning då sannolikt inte har hunnit väckas hos socialnämnden.

Om en domstol bedömer att det finns förutsättningar för att ett omhändertagande på grund av förhållanden i hemmet ska upphöra ska domstolen enligt förslaget alltid ta ställning till om det finns förutsättningar för ett omhändertagande för vård på grund av anknytning innan vården kan upphöra. Det innebär att kammarrätten som första instans kommer att behöva pröva frågan om omhändertagande på denna grund innan kammarrätten kan bifalla ett överklagande och besluta att omhändertagandet ska upphöra. Det får till följd att den enskilde riskerar att gå miste om möjligheten till en flerstansprövning. Detta är mycket tveksamt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Dessutom är den föreslagna ordningen att domstolarna ska kunna besluta om omhändertagande utan en föregående ansökan inte förenlig med den lagtekniska utformningen av övriga grunder för omhändertagande för vård. Som framgår av utkastet så är utgångspunkten i LVU att socialnämnden har exklusiv initiativrätt för när ett omhändertagande för vård ska beslutas enligt LVU (jfr RÅ 2006 ref. 10).

För det fall att förslaget om att införa en ny grund för omhändertagande för vård genomförs förordar kammarrätten att ett sådant omhändertagande enbart ska kunna beslutas om socialnämnden har överlämnat en sådan ansökan, om än villkorlig, i de fall nämnden bedömer att omhändertagandet på grund av förhållanden i hemmet inte ska upphöra.

15 Upphörande av omhändertagande för vård

15.2 En begäran om att omhändertagandet ska upphöra kan i vissa fall avvisas

Många barn som är omhändertagna för vård är föremål för ständigt återkommande processer trots att förhållandena som föranledde omhändertagandet inte har förändrats. Kammarrätten är positiv till att möjligheterna begränsas för vårdnadshavarna att begära att omhändertagandet ska upphöra. Det behöver dock framgå tydligt att regleringen innebär att sexmånadersfristen är återkommande och ska räknas från det senaste beslutet i fråga om omhändertagande, alltså även vid beslut om avslag på en hemtagningsbegäran.

21 Offentligt biträde och ställföreträdare

21.1 Rätt till offentligt biträde

21.1.1 Rätt till offentligt biträde i vissa ärenden och mål enligt lagen

Det behöver enligt kammarrätten förtydligas vad som krävs för att någon ska ha ansetts uttrycka en vilja att överklaga. Det saknas en förklaring av begreppet. Regleringen skulle kunna leda till antingen att ett offentligt biträde förordnas i situationer där den enskilde enbart uttrycker missnöje med beslutet men utan en egentlig avsikt att överklaga eller att en enskild går miste om sin rätt till offentligt biträde inför ett överklagande för att viljan att överklaga inte har uttryckts till socialnämnden.

21.3 Förstärkt möjlighet för barn att få offentligt biträde och ställföreträdare

21.3.1 Förtydligande av barns rätt att ansöka om offentligt biträde

Kammarrätten anser att det inte i tillräcklig utsträckning har övervägts hur klagorätten ska hanteras när ett barn som är under 15 år vill överklaga förvaltningsrättens beslut att avslå barnets egen ansökan om förordnande av ett offentligt biträde. I utkastet anges att barnet ska kunna få frågan prövad i en överklagandeprocess och att barnet har rätt att själv fullfölja sin talan i frågan. Samtidigt anges att någon särskild reglering om detta inte är nödvändig. Den föreslagna bestämmelsen i 17 kap. 5 § i nya lagen reglerar rätten att ansöka om ett offentligt biträde, men inte rätten att överklaga ett sådant beslut. Därmed tycks det saknas rättsligt stöd för att barnet själv är processbehörig vid ett överklagande. För att barnet ska ha möjlighet att själv överklaga beslutet lär det alltså krävas ytterligare reglering.

26 En ny lag om särskilda befogenheter för den statliga barn- och ungdomsvården

26.11 Överklagandebestämmelser

Kammarrätten motsätter sig förslaget att nämndemän ska ingå i rätten vid handläggning i kammarrätten när det gäller överklagade beslut om särskilda befogenheter.

Målen i fråga kräver enligt förslaget prövningstillstånd i kammarrätten. Det följer av 12 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar att nämndemän inte deltar vid prövning av frågan om prövningstillstånd. Förslaget innebär alltså att nämndemän ska delta först i sakprövningen för det fall att prövningstillstånd meddelas i kammarrätten. En sådan ordning ligger inte i linje med hur domförheten i mål med prövningstillstånd i kammarrätt normalt sett är reglerad. De överklagbara besluten i den nya lagen är enligt kammarrätten inte heller av sådan karaktär att nämndemän typiskt sett brukar delta i prövningen i kammarrätt (jfr exempelvis beslut av liknande slag enligt lagen [1998:603] om verkställighet av sluten ungdomsvård).

30 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Det framgår inte av övergångsbestämmelserna vilka de rättsliga följderna blir av ett redan lagakraftvunnet beslut om flyttningsförbud i ärenden där barnet är omhändertaget på grund av förhållanden i hemmet. En möjlig följd, enligt utformningen av utkastets förslag, är att beslutet upphör att gälla antingen direkt vid ikraftträdandet av den nya lagen, eller i vart fall vid nästa regelbundna övervägande av behovet av flyttningsförbud. Detta eftersom flyttningsförbud inte kommer kunna gälla vid omhändertagande på grund av förhållanden i hemmet. Om syftet är att lagakraftvunna beslut om flyttningsförbud i sådana fall ska fortsätta gälla och att löpande överväganden ska kunna ske så länge behovet finns så behöver det framgå av övergångsbestämmelserna.

31 Konsekvenser av förslagen

31.2 Ekonomiska konsekvenser

Utöver den eventuellt ökade måltillströmningen kommer även komplexiteten i vissa mål att öka, exempelvis när svåra överväganden aktualiseras avseende yngre barns deltagande i domstolen och när domstolen ska ta ställning till omhändertagande för vård på grund av anknytning utan att socialnämnden har gjort en sådan ansökan. Vidare är det fråga om måltyper med förturskaraktär, vilket påverkar domstolarnas arbete i övrigt. Kammarrätten förutsätter därför att de ekonomiska konsekvenserna för de allmänna förvaltningsdomstolarna beaktas i den fortsatta beredningen och att domstolarna får de ytterligare resurser som kan behövas om kostnaderna skulle öka.

Övriga synpunkter

Kammarrätten föreslår att ordalydelsen i 12 kap. 4 § andra meningen i nya lagen om omhändertagande för vård av barn och unga justeras till ”från den dag då *beslutet om flyttningsförbud* fattades”. En sådan formulering är mer förenlig med hur hänvisningen till beslutet i fråga görs i andra delar av den nya lagen, exempelvis 5 kap. 6 § första punkten och 12 kap 10 §.

Kammarrätten anser att det inte finns skäl för att socialnämnderna, i egenskap av part i målet, ska upplysas om rätten till muntlig förhandling. Bestämmelsen om upplysningsskyldighet avseende rätt till muntlig förhandling, 16 kap. 4 § i nya lagen, bör därför justeras för att tydliggöra att upplysningsskyldigheten inte omfattar socialnämnderna.

Enligt den föreslagna bestämmelsen om utreseförbud i 13 kap. 1 § i nya lagen saknas möjlighet att besluta om utreseförbud i situationer då barnet är omhändertaget för vård på grund av anknytning. Kammarrätten anser att det finns skäl att inkludera även denna omhändertagandegrund. Alltså behöver det framgå i bestämmelsen att ett beslut om utreseförbud även kan fattas om barnet tar skada av att placeringen i familjehemmet upphör.

Detta yttrande har beslutats av kammarrättslagmannen Annika Lowén. I handläggningen har även kammarrättsråden Anette Briheim Fällman och Erik Hjulström deltagit. Föredragande har varit tf. assessorn Julia Romeis.

Annika Lowén

Julia Romeis

Kopia till

Övriga kammarrätter

Hovrätterna

Förvaltningsrätterna under Kammarrätten i Stockholm

Justitiedepartementet, expeditionschefen och enheten DÅ

Domstolsverket

Kammarrättens intranät

Tidningarnas telegrambyrå